

Er is ooit een verschil bedacht tussen draaien met molens door vrijwilligers en economisch bedrijf, als broodwinning. In dit artikel gaat het over molens die niet alleen voor de prins (onbelast) draaien.

Nog steeds met de winden meewaaien

DE WITTE MOLEN

Het is een molen die iedereen die wel eens over de A28 nabij Groningen rijdt, heeft gezien. De Witte Molen van Glimmen. Met momenteel als molenaar Piet van Tongeren. 'Het is echt liefdewerk.'

Na een fraaie tocht door het bos van Glimmen, slalomend om de fietsers en wandelaars heen, want het is een prachtige dag, bereik ik een hobbelige asfaltweg die naar de molen leidt. 'Het is inderdaad een beetje lastig bereikbaar voor auto's', geeft Piet, molenaar van de Witte Molen sinds 1997 maar al officieel molenaar sinds 1992, toe. 'Vanaf de snelweg moet je eerst Haren in om via Glimmen door het bos en vervolgens onder de snelweg door bij de molen uit te komen. De Witte Molen wordt dan ook het meest bezocht door wandelaars en fietsers. Het is volgens mij trouwens een van de meest gekiekte molens van de provincie Groningen. Ik zie heel vaak mensen met een fototoestel rond de molen lopen.'

De Witte Molen is een poldermolen, of watermolen. 'Niet zoals ze in Limburg bedoelen,' verklaart Piet. 'Daar hebben ze het over een watermolen als het een molen betreft die draait op water. Maar deze sluisst juist water weg van de polder naar het Noord-Willemskanaal.'

Na een restauratie in 2003 heeft De Witte Molen haar werkzame functie weer helemaal terug gekregen. Een en ander gebeurde in het kader van het project Herstel Benedenloop Drentsche Aa, waarbij het de bedoeling is een deel van het oorspronkelijke afwateringssysteem op een verantwoorde wijze terug te krijgen. 'Toen hebben we gezegd: dan ook De Witte Molen restaureren.' En dat is gebeurd. De bovenkruier van bouwjaar 1892 is voorzien van nieuwe roeden en fokwieken en aangetast hout in de kap en het metselwerk van de vijzelbak werd hersteld. De betonnen kruiring maakte plaats voor twaalf kruipalen.

DE WITTE MOLEN - GLIMMEN

Aan de oostkant van het Noord Willemskanaal, zo'n anderhalve kilometer ten zuidwesten van Glimmen, staat aan de Oosterbroekweg een bijzonder achtkant poldermolentje. Het was molenmaker P. Medendorp uit Zuidlaren die deze witte houten achtkant op veldmuren in 1892 bouwde ten behoeve van de bemaling van de 453 hectare grote polder 'Glimmen'. In 1925 kreeg de molen zelfzwiching met stroomlijnneuzen op het wiekenkruis. Vanaf 1929 kon de vijzel ook aangedreven worden door een vijftien pk Bronsmotor als hulpkracht. Na een herstelbeurt in 1947 werd de molen negen jaar later opnieuw aangepakt in het kader van de toenmalige Wet B.W.O. (Bescherming Waterstaatswerken in Oorlogstijd), waarbij nieuwe, 18,3 meter lange roeden met stroomlijnneuzen werden gestoken. Bij de restauratie in 1971/72 werd een nieuw gemaaltje voor de molen geplaatst. Via een duiker heeft de molen als reserve-bemalingswerktuig ook aan de andere zijde van het kanaal een bemalingsgebied. In 2003 is de molen geheel gerestaureerd. Daarbij zijn onder andere de Van Busselneuzen vervangen door fokwieken.

Aanslingeren

Piet wijst naar de hekken om de molen. 'Die zijn als onderdeel van de restauratie ook geplaatst. Tegen vandalisme. Daar hebben we in het verleden nogal eens last van gehad. Jongeren kwamen hier om te zien wat er te doen viel. Ze hadden bijvoorbeeld een plaatje gezien van een molenaar die in de wieken klom. En dat willen ze dan nadoen. Maar dat kan bij deze molen niet; de bladen bestaan uit jaloezieën, die geen mensen kunnen dragen. Wie er op gaat staan, zakt er door. Dat is ook de reden waarom we de wieken niet in een rechte, maar een schuine stand zetten. Ze raken zo de grond niet en niemand kan er dan op klimmen. Ook hebben ze trouwens wel eens geprobeerd van onderaf de molen in te komen.'

Piet loopt naar binnen en wijst in het gat waar de raderen traag draaien. Als je goed kijkt, zie je water lopen. 'Wacht', zegt hij. 'Ik doe de sluisdeur wel even

open.' Hij trekt aan een ketting die door de vloer heen loopt en meteen begint het water te stromen. Handig zet hij vervolgens de aangetrokken ketting vast door er een schroevendraaier door te steken die voorkomt dat de ketting terugvalt en daarmee de deur weer sluit. Hij kijkt naar de traag draaiende paal.

'Windkracht vier is ideaal om de molen te laten draaien. Maar nu, met heel weinig wind, gebeurt er maar weinig.' En dan? Aan de wieken gaan hangen en ze een slinger geven? 'Inderdaad', zegt Piet. 'Dat doen we wel eens.'

Jeugd

Het oog valt op een geprint velletje aan de muur. Op de afbeelding staat naast De Witte Molen een boerderij afgebeeld. 'Die is in de jaren zeventig volledig uitgebrand,' vertelt Piet. 'De jeugd uit de buurt had alle ruiten van de leegstaande boerderij al ingegooid en vroegen zich waarschijnlijk af of het gebouw ook kon branden. Dat kon. Doodzonde.'

De Witte Molen heeft eigenlijk vier functies: een landschapjesfunctie, een educatieve functie - 'In de zomer hebben we zo'n 240 leerlingen van het Maartens College op bezoek gehad, en twintig van het Zernike. Ze vroegen meteen of ze nog eens terug mochten komen' -, een maatschappelijke en een werkende. 'We

hebben de afgelopen week bijvoorbeeld twee middagen gedraaid.

Vandaag zijn we speciaal voor dit interview open gegaan. Mijn vrouw wilde ook graag mee.' Hij wijst naar een hokje in de molen, waar een hondje naast drentelt. 'Daar is het lekker warm.' Zo te zien wordt er ook meteen van de gelegenheid gebruik gemaakt om een klein probleempje op te lossen, want even later hangt tweede molenaar Henk Doornbos in één van de wieken om een jaloezieblad te vervangen. 'Het Waterschap wil altijd graag dat er een tweede molenaar is, voor het geval de eerste ziek wordt of om wat voor reden dan ook verhinderd is.'

Molentje?

Van een afstandje lijkt De Witte Molen maar een klein molentje, maar wee degene die dat zegt. 'Het werd een keer door een journalist van Dagblad van het Noorden geschreven: dat kleine witte molentje... Ik heb hem opgezocht en gevraagd dat nooit, maar dan ook nooit weer te schrijven. De Witte Molen is geen kleine molen. Ze heeft een wieklengte van 19,80 meter en heeft daarmee een standaardmaat. Weet je wat een kleine molen is? Een molentje tussen de tuin-kabouters.'

DE LEEUW

'Dit is alles behalve een kleine molen', denk ik als ik omhoog naar De Leeuw in Oldehove kijk. De Leeuw is duidelijk een korenmolen; de geur van graan hangt overal en op de eerste verdieping ligt een berg tarwe. Gerda Reitsema heeft mij even daarvoor naar binnen gelaten en we zitten op deze koude februaridag dichtbij een straalkachelkje. 'In de zomer is het hier heerlijk koel,' zegt ze. 'Maar dezelfde dikke muren die voor die koelte zorgen, maken nu dat het erg koud is.' Gerda is de dochter van Piet Reitsema, molenaar van pel- en korenmolen De Leeuw en de korenmolen Aeolus, die even verderop in het dorp staat. 'Ik heb de molens in huur', zegt Piet, die zojuist is binnen gekomen. 'Het zijn echter wel molens die al lang in de familie zijn. En daar zit de vierde generatie molenaar.' Hij wijst naar zijn dochter. Die knikt. 'Ik ben in opleiding voor molenaar. Twee jaar geleden begonnen. Aan het einde van dit jaar verwacht ik mijn toelatingsexamen te doen.' 'En gaat zij in mijn voetspoeren op De Leeuw aan het werk,' vult Piet aan.

DE LEEUW - OLDEHOVE

Aan de Molenstraat 8 in het noordoosten van het dorp staat de tweede achtkante stellingmolen van Oldehove. In 1855 gaf H.J. Wolthuis opdracht aan molenmaker B. Ipema uit Niezijl om een met gepotdekselde planken beklede achtkant op een stenen onder- en tussenbouw te bouwen. Deze diende als vervanger van een uit 1789 daterende molen ten zuidwesten van de kerk. Het wiekenkruis met een vlucht van 21 meter is vanaf 1932 op de binnenroede voorzien van Dekker-wieken met zelfzwichting en neusremkleppen. De buitenroede heeft Ten Have-remkleppen en stroomlijnneuzen. Hiermee worden een koppel maalstenen en twee pelstenen op windkracht aangedreven. Van 1967 tot de restauratie van 1974/76, waarbij een nieuw wiekenkruis werd geplaatst, was de molen van U.J. Slump buiten gebruik. In 1972 kocht de gemeente Oldehove (nu

Zuidhorn) de molen, die in 1976 officieel werd heropend. Vanaf 1978 wordt er weer beroepsmatig gemalen en gepeld. De Leeuw is de enige molen in Nederland waar nog op professionele basis gerst wordt gepeld, voornamelijk met een elektromotor.

Van knecht tot meesterknecht

'Mijn opa kreeg de Aeolus in 1919 in eigendom,' vertelt Piet. 'Hij was daarvoor al knecht in De Leeuw en groeide uit tot meesterknecht. Dat word je niet zomaar, dat vraagt tijd, kennis en kunde. In 1941 nam zijn zoon Johannes, mijn vader, de molen van hem over,' vervolgt hij. 'Samen met zijn broer. Een paar maanden later moesten ze echter onderduiken voor de Duitsers. Drie jaar heeft hij zo geleefd. Toen het grootste gevaar voorbij was, is hij terug gekeerd naar de molen. Hij maakte daar voornamelijk meel voor de boeren. Daarnaast was er een transportbedrijf aan verbonden. Eigenlijk heel logisch: wat je produceert moet immers bij de afnemers komen. Dat begon met paard en wagen, maar in de loop van de tijd werd die vervangen door een vrachtauto.'

'In 1989 heb ik de molen overgenomen van mijn vader. Hij was toen 65 en vond het welletjes. Hij heeft altijd gezegd dat hij op die leeftijd niet langer eigenaar van de molen wilde zijn. Maar hij wilde er wel op blijven werken. Dat heeft hij nog zeventien jaar kunnen doen, samen met mij. Hij kon zich geen betere oude dag voorstellen dan zo door te gaan na zijn pensioen. Van zijn beroep heeft hij uiteindelijk zijn hobby gemaakt. Hij heeft mij ooit gezegd dat hij niet kon leven zonder de molens.'

AEOLUS - OLDEHOVE

De oudste van de twee plaatselijke achtkante stellingmolens staat aan de Schipvaart 10 bij het einde van het 'Oldehoofsterdiep', in de zuidoosthoek van het dorp.

W.D. Wolters liet de molen in 1846 verrijzen als pelmolen. Beide pelstenen zijn 1920 verwijderd. De met houten horizontale delen beklede achtkant rust op een stenen onderbouw en tussenstuk en heeft een met hout beklede kap. Nadat de gemeente Oldehove (nu Zuidhorn) de molen in 1960 kocht van J. Reitsema werd een grondige restauratie uitgevoerd. In 1974 liep de molen stormschade op, maar in 1981 moest de molen als gevolg van een gedeeltelijke roedebreuk om veiligheidsredenen worden stilgezet. Beide roeden met zelfzwichting en een vlucht van 21 meter zijn toen vervangen. De molen is met twee koppels maalstenen weer op vrijwillige basis in bedrijf gesteld. In 2003 is een nieuw wiekenkruis geplaatst.

Onpraktisch

Piet heeft zelf zo'n negen jaar fulltime op de molen gewerkt. Als afnemers had hij voornamelijk bakkers en particulieren. 'Maar ik merkte dat bakkers grootschaliger gingen werken. Dat is het probleem: afzet houden en constante kwaliteit bieden. Bakkers kochten het liever van de groothandel, omdat dat eenvoudiger en goedkoper was. Het eerlijke werk wordt langzaam aan vervangen door industriële arbeid. De molenaar heeft als voordeel dat hij of zij het product kan maken waar de bakker om vraagt. Als die liever wat fijner of grover gemalen meel wil, dan passen wij dat aan. En eerlijk gezegd is een molen ook wat onpraktisch: het is hoog, er zijn veel trappen en het is er stoffig. Maar het is heerlijk om er te werken. En gelukkig zijn er nog steeds mensen die liever onze producten kopen.'

Broodbakmix

Dat is ook te zien aan het winkeltje dat je als bezoeker direct betreedt als je de molen binnenkomt. 'Dat is het werk van mijn dochter.' Gerda: 'We zagen dat er, vooral in de zomer, veel mensen bij de supermarkt schuin tegenover de molen stopten om wat te eten of te drinken te halen en dat vervolgens op een muurtje bij de molen gingen nuttigen. En we dachten: daar kunnen we op inspelen. Dus ben ik begonnen met een winkeltje en terrasje. Mensen kunnen bij ons iets warm of fris drinken of een ijsje kopen. En natuurlijk verkopen we ook meel, naast zaden en broodbakmixen. Deels verwerkt in de molen zelf, deels aangeleverd door een leverancier.'

Molenaars

Molenaarster? Molenaars? 'Noem me maar gewoon molenaar,' lacht Gerda. 'Ik heb geen idee wat de naam van een vrouwelijke molenaar is.' Zijn er dan niet zo veel vrouwen die dit werk doen? 'Oh, jawel hoor. Het is fysiek echter wel zwaar werk. Maar het is heerlijk om te doen. Ik ben opgegroeid in de molens. En ik vind het geweldig!'

Dan wordt het tijd om de molen eens bovenin te bezichtigen. Wiebelend op trapjes - 'Niet zeuren. Als

kleine kinderen het kunnen, kan jij het ook' - en glibberend over de graankorrels staan we eindelijk boven. En voor een onge oefend molenbeklimster is dat best hoog. Gerda wijst naar de molen die prominent in de zichtlijn staat. 'Dat is de Aeolus, vernoemd naar de Griekse god van de wind. Het is net zo'n molen als De Leeuw. In de afgelopen jaren is De Leeuw een beetje vergeten. Ze draaide af en toe wel, maar te weinig. We geven haar nu weer wat meer aandacht. Aandacht die verder uitgediept wordt zodra ik mijn diploma voor molenaar heb en ik hier ga draaien. Dat doe ik dan wel naast mijn werk bij het Leger des Heils, waar ik afdelingsmanager ben. Soms druk hoor: een baan, de molen en de opleiding tot molenaar.' Ze draait wat naar links. 'Jammer dat het mistig is. Bij helder weer kan je veel molens in de omgeving zien.' Ze wijst naar een paar plekken aan de horizon, waar alleen maar een witte waas te zien is. 'Daar staat bijvoorbeeld de Joeswert in Feerwerd.'

JOESWERT

Een half uur later zie ik die molen van dichtbij, als ik Rolf Wassens spreek over zijn molen. Met mij is een vrouw binnengekomen van Skal, om een controle uit te voeren. Ik knoop daarom eerst een gesprek aan met Jacob Gerkes, die in het winkel bezig is. 'Vrijwillig molenaar', staat er op zijn badge. Hij geeft mij een

gehandschoende hand. 'Het is hier zo koud, dat de aluminium schepjes pijn doen aan mijn handen,' verklaart hij de handschoenen van leer. 'Ik ben bezig de zakjes met meel te vullen. Maar met deze kou krijg ik behoorlijk last van mijn handen als ik die niet bescherm.' Hij wijst naar zijn handschoenen. 'Dat mag niet van stof zijn, maar van leer. Omdat ik met meel

bezig ben.'

'Ik krijg niets betaald voor dit werk, maar dat hoeft ook niet. Ik ben een echte molengek. Niet al mijn hele leven, maar toen mijn achttienjarige zoon mij eens meenam naar een molen heb ik de klap van de molen gekregen. Het is een cliché, maar vanaf dat moment was ik helemaal om.' Zo om zelfs, dat hij inmiddels van alle 1124 molens die er in Nederland staan een foto bezit. Daarnaast heeft Jacob zestig procent van de molens in België op de kiek en alles tussen Leer en Willemburg in Duitsland. 'Ik noem mijzelf Molenverzamelaar'. Hij overhandigt mij een kaartje met zijn naam en de zelf gegeven titel. 'Alles dat met molens te maken heeft, mag mijn kant op. Daar doe je mij een enorm plezier mee.'

JOESWERT - FEERWERD

Aan de zuidkant van het Oldehoofsterkanaal staat aan de Mentaweg 1 een nog in bedrijf zijnde achtkante stelling- en pelmolen. Op de plaats waar al vóór 1628 een standaardmolen stond, verrees de huidige molen in 1855 voor rekening van W.D. Faber uit Garnwerd. De met houten delen gedekt achtkant staat op een wit geverfde stenen onderbouw en wit houten tussenstuk. In 1955 werd een roede en een deel van de stelling afgerukt. Ook in 1967 liep de molen stormschade op. Nog hetzelfde jaar kocht de gemeente Ezinge de molen van G. Keizer. In 1974 werd de

molen overgedragen aan Molenstichting De Meeuw en Joeswert (nu Molenstichting Winsum). Van 1976 tot 1978 volgde een grondige restauratie, waarbij de molen net als voorheen een tweede koppel stenen op de maalzolder kreeg. Ook werden een nieuwe kap, stelling en wiekenkruis met een vlucht van 21,25 meter aangebracht. Op beide roeden zijn Van Bussel-stroomlijnwieken met zelfzwichting en Bremer-neusremkleppen geplaatst om windkracht te leveren voor deze productiemolen met twee koppels maalstenen en twee pelstenen. In 1980 werd hoog geboomte geknot om de windbelemmering te beperken en een jaar later werden de kunststenen vervangen door een koppel blauwe maalstenen. De maalstoel onderin de molen wordt aangedreven door een elektromotor. Verder omvat de maalinrichting nog een haverpunter en een mengketel.

Molenkat

Terwijl hij verdergaat met het vullen van de zakjes, strijkt er een kat langs mijn benen. Jacob is net te laat met de waarschuwing, want terwijl ik het dier een aai over de kop wil geven haalt het uit en zet de nagels in mijn been. Met een schuldige zoef verdwijnt hij vervolgens tussen de meelzakken. Ik doe voorzichtig een stap weg van de tweede kat die op een meelbaal naar mij zit te kijken. Hij springt van de baal en wil duidelijk aangehaald worden. 'Die is heel lief', zegt Jacob. 'Het is onze molenkat.' Het diertje hobbelt een beetje en al snel zie ik de oorzaak: hij mist de rechterachterpoot. 'Dat gebeurde toen hij nog maar een kitten was. We zijn er mee naar de dierenarts gegaan om het een spuitje te geven, maar de dierenarts zei dat het beestje nog genoeg leven in zich had, en met een ontbrekende achterpoot kan hij zich best redden. En zowaar.'

Echt brood

Er is één naam prominent aanwezig in het winkeltje van de Joeswert: De Nieuwe Band. 'Daar leveren wij aan. Als korenmolen draaien we drie tot vier ton per week. Ook leveren we aan warme bakkers, waaronder Bakkerij De Terp in Groningen, aan de Meeuwerderweg. En natuurlijk houden wij een deel zelf voor de verkoop.' Trots laat hij de zakjes zien waar de naam van de molen op staat, samen met wat tekst en uitleg. 'Ik bak zelf ook altijd mijn eigen brood. Laatst was onze broodbakmachine kapot. Toen hebben we broodjes van de supermarkt gehaald. Maar dat is alleen maar lucht! Bah. Het vult absoluut niet. Er gaat niets boven zelfgebakken brood. Neem dat maar van mij aan!'

Spelt?

Het woord spelt heeft niks met spellen te maken. Jacob: 'In Pieterburen is men met een spelt-project bezig. Dat loopt al sinds 1997. De oude graansoort spelt is bezig met een revival: hij heeft een goede

meelkwaliteit en gunstige smaak-, voedings- en bak-eigenschappen (geschikt voor wie een glutenallergie heeft). Wij leveren de spelt voor het project. Ook hebben wij speltbier en speltjenever. Deze laatste producten worden trouwens alleen verkocht aan slijterijen en horecabedrijven.'

Volkoren

Rolf Wassens voegt zich bij ons met de dame van Skal, de keuringsinstantie die streng toezicht houdt op de biologische productie in Nederland. Hij zucht als hij mij een hand geeft. 'Regeltjes, regeltjes, regeltjes. Het is soms om dol van te worden. Vroeger was het toch veel makkelijker.' Molenaar was een tijd lang Rolfs officiële beroep, maar tegenwoordig heeft hij er een baan als docent bij. 'Je kan er gewoon niet meer van leven,' zegt hij. 'Vroeger hadden we een aantal grote afnemers, zoals Impuls in Pieterburen. Maar een jaar of acht geleden is die er mee opgehouden. Dat was best een klap voor de afzet van deze molen. Maar in die tijd kwam er gelukkig ook een revival op gang van het zelf brood bakken van volkorenmeel. En voor volkorenmeel is de molen perfect geschikt.' Hij kijkt naar Jacob en die knikt. Die bakt immers zelf ook zijn eigen volkorenbrood?

Regels in de laptop

'Het molenaarschap kent tegenwoordig veel praktische problemen. Kijk bijvoorbeeld naar het Eko-keurmerk. Dat mag je niet zomaar voeren.' De dame van Skal: 'Er zijn inderdaad veel regeltjes. Tot en met het afbeelden van het logo. Ze duikt weg achter haar laptop. Rolf: 'Het is niet alleen Skal, maar ook bijvoorbeeld stofafzuiging en de voorschriften van de Keuringsdienst van Waren. Allemaal heel kostbaar.'

Toekomst

Jacob vertrouwt mij toe: 'Rolf heeft net een jubileum gehad: hij was vorig jaar augustus vijfentwintig jaar werkzaam op de Joeswert.' Rolf: 'Klopt. Daarvoor heb ik in veel plaatsen op molens gezeten, zoals in Peize en Schiedam. Mijn grootvader was molenaar en zo ben ik ook in dit beroep verzeild geraakt. Mijn vrouw is een geboren Groningse en op een gegeven moment wilde ze graag terug naar haar roots. En zo ben ik dus hier beland. Het is steeds een kwestie van aanpassen als molenaar. Tijden veranderen, regels veranderen. Maar ik vind het prachtig om met die winden mee te waaien.'